

Mime kon je de kop kosten

God gebruikte mime wanneer de mensen niet langer wilden luisteren

spreken.' Het Hebreeuwse *damah* staat voor een zwijgend uitgevoerde daad van oordeel, of ook: representatie, of parabel. Bij deze vorm van oudtestamentische mime moeten we denken aan een vorm van stilzwijgende communicatie via gebaren. God gebruikte mime, zou je kunnen zeggen, wanneer de mensen niet langer wilden luisteren naar het gesproken woord alleen, zoals in de tijd van Jeremia en Ezechiël.

Een mooi voorbeeld treffen we aan in het boek Ezechiël. Tot deze profeet werd gezegd dat hij niet met zijn tong zou spreken (Ez. 3:26), maar via gebaren een boodschap af moest geven (Ez. 4). Ezechiël moest van God de inname en ondergang van Jeruzalem uitbeelden. Eerst tekende hij de stad Jeruzalem

op een kleitablet, die hij daarna voor zich neerzette. Vervolgens liet hij de verschillende stadia van aanvallen zien waar de stad doorheen zou gaan, door de steen aan te vallen. Ook beeldde Ezechiël uit dat er een barrière was tussen de stad en God, door het gebruik van een ijzeren pan.

Al met al zien we dat in de Bijbel vormen van mime worden gebruikt om een boodschap te demonstreren, illustreren of verduidelijken.

Vroege kerk

In het zich uitbreidende Romeinse Rijk was mime de enige vorm van communicatie die taalgrenzen kon overbruggen. Gebarentaal was immers voor iedereen begrijpelijk. Mimespelers waren dan ook belangrijk. Ze hielden ervan het leven te imiteren (Grieks: *mimesis*) en hadden een speciale voorliefde voor satire en komedie, staken de draak met de fouten van een leider en met alle vormen van hypocrisie.

Deze mimespelers maakten de legenden van de oude goden belachelijk, maar later evengoed de christelijke rituelen. Toen de christenen vervolgd begonnen te worden, waren de mimespelers er snel bij om hen te bespotten. Voor buitenstaanders vreemde christelijke geloofsopvattingen, zoals het geloof in een gekruisigde God, en merkwaardige rituelen, zoals die van de doop, werden object van scherts. En naarmate de kerkleiders meer ruzie met elkaar maakten, maakten ze ook van de theologische controversen dankbaar gebruik.

Mimespelermartelaren

Midden in de tijd van de christenvervolgingen gebeurde er iets wonderlijks. In het jaar 304 kwam keizer Diocletianus naar Rome om zijn triomfen te vieren. Hij ging naar het theater om daar de beroemde mimespeler Genesius te zien die het overwonnen christelijke geloof belachelijk zou maken. Terwijl Genesius een spottend bedoelde nepdoop onderging, kreeg hij echter een openbaring van Jezus Christus. Het visioen openbaarde hem zijn zonden en maakte hem duidelijk dat de doop deze zou afwassen. Wat dus een grap had moeten voorstellen, sloeg om in het tegendeel. Toen Genesius uit het doopwater naar boven kwam, riep hij uit: 'Ik ben werkelijk een christen!' Diocletianus was niet amused en liet de bekeerde mimespeler martelen en onthoofden. Dit is slechts één voorbeeld van de zeker acht mimespelermartelaren over wie verhalen zijn overgeleverd. Mogelijk betreft het soms vrome legenden, dit is moeilijk achteraf vast te stellen.

Evangelieverkondiging

Niet alle mimespelers die zich bekeerden tot het christelijke geloof stierven als martelaar. Sommigen konden de kunstvorm gebruiken om God te dienen en te eren. Hiervoor waren uiteraard aanpassingen nodig. Ze pasten hun kostuums aan en verwijderden de fallische symbolen. Ook de inhoud en vorm van de mime herzagden ze grondig. Voortaan was de inhoud gericht op het uitbeelden van het 'verhaal' achter het kruis, het avondmaal, de doop en genezingen.

Verder beeldden ze bepaalde karakters uit, positieve zoals bijbelse figuren en voorbeeldige christenen en negatieve, bijvoorbeeld soldaten en bewakers.

Zo werd mime gebruikt voor evangelieverkondiging, en als een soort concurrent van de wereldlijke kunsten. Hoewel de meeste kerkvaders tegen het mimespelen waren, waren er toch een paar uitzonderingen. De vierde-eeuwse Gregorius van Nazianze bijvoorbeeld was een mimekenner. Hij was ertegen dit op een wereldse manier te gebruiken, maar zag er geen been in om christelijke teksten in te zetten.

In de vroege Middeleeuwen voerde de kerk mime weer in

Mysteriespelen

Vanaf de vierde eeuw werden mimespelers uitgesloten van de rituelen van de kerk en tussen 314 en 847 bevestigden ten minste tien concilies de veroordeling van mime. Een teken overigens dat het gebruik van mime door christenen intussen gewoon doorging.

In de vroege Middeleeuwen voerde de kerk vormen van (liturgische) mime weer in om het ongeletterde kerkvolk geestelijke waarheden duidelijk te maken. De mis kleepte ze bijvoorbeeld sterk visueel aan, met gebruikmaking van gebaren door de priester, speciale kleding, kleuren en voorwerpen. Vanaf de tiende eeuw kwam het theaterspel opnieuw op in de kerk. Mensen voerden passiespelen op, een soort tableaux vivants, waarin Christus' lijden centraal stond. Daarnaast waren er mysteriespelen, die over bijbelpassages handelden. Mime vormde een essentieel onderdeel van deze kerkelijke drama's, waarbij spelers via gebaren een lied 'uitspeelden'. De kerk bracht de verkondiging dus via een visueel medium dat het gesproken woord ondersteunde. In onze visueel ingestelde tijd is dit nog steeds de functie van 'christelijke' mime.

Robert Doornenbal

Opleidingsdocent aan de Academie voor Theologie van Christelijke Hogeschool Ede (CHE).

In de volgende *idea*: Dans in de Bijbel en de vroege kerk

Literatuur

- R.J. Broadbent, *A history of pantomime* (New York 1964 [1901]).
- T. Farley, *The silent prophet. The prophetic ministry of the human body* (Shippensburg, PA 1989)
- T. Farley, *'Mime in worship'*, in: R. Webber, red., *The music and the arts in Christian worship*, deel II (Nashville 1994), 769-790.